

УДК 342.9:35.07 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.37>

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕВОЛЮЦІЮ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Росовська І.Ю.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,

Львівський державний університет внутрішніх справ

Росовська І.Ю. Вплив цифрових технологій на еволюцію правового статусу індивідуальних суб'єктів адміністративного права.

У статті на підставі чинного законодавства розглянуто вплив цифрових технологій на еволюцію правового статусу індивідуальних суб'єктів адміністративного права. Активний процес цифрової трансформації в Україні призвів до того, що відносини людини та інформаційно-комунікаційних цифрових технологій вийшли на якісно новий рівень. Цифрові технології породжують своєрідний простір, у якому можливості людини реалізувати свої інтереси значно розширюються. Цифрові технології створюють додаткові повноваження юридичного характеру для суб'єктів адміністративного права, які пов'язані з додатковим захистом суб'єктивних прав і законних інтересів. Дослідження в подібному напрямі набувають міждисциплінарного характеру, що свідчить про їх важливість та актуальність. Об'єктом статті виступають суспільні відносини, що складаються у процесі правового регулювання з використанням цифрових технологій, що виникають у ході реалізації та захисту індивідуальними суб'єктами суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Предметом дослідження є вплив цифрових інформаційно-комунікаційних технологій на еволюцію правового статусу індивідуальних суб'єктів адміністративного права. У статті використовувалися загальнонаукові (логічний, системний, функціональний і інші методи) та приватно-наукові (формально-юридичний, порівняльно-правовий, метод прогнозування тощо) методи пізнання. Зазначено, що індивідуальні суб'єкти адміністративного права за умов застосування цифрових інформаційно-комунікаційних технологій у процесі правового регулювання, поряд із загальними ознаками, характеризуються низкою особливостей. Вказані особливості обумовлені інформаційно-комунікаційними технологіями, без існування яких індивідуальні суб'єкти не зможуть бути учасниками правових відносин із застосуванням цифрових засобів. Ці особливості принципово не змінюють розуміння індивідуальних суб'єктів права, що склалося в науці адміністративного права, а акцентують увагу на тому, що правові відносини ускладнені «цифровим елементом». Окремі суб'єктивні права та юридичні обов'язки можуть бути реалізовані індивідуальними суб'єктами у правових відносинах лише за допомогою цифрових технологій.

Ключові слова: суб'єкти, правове регулювання, громадянство, психічний стан, повноліття, правосуб'єктність.

Rosovska I.Yu. The impact of digital technologies on the evolution of the legal status of individual subjects of administrative law.

The article, based on current legislation, examines the impact of digital technologies on the evolution of the legal status of individual subjects of administrative law. The active process of digital transformation in Ukraine has led to the fact that the relationship between a person and information and communication digital technologies has reached a qualitatively new level. Digital technologies create a unique space in which a person's opportunities to realize their interests are significantly expanded. Digital technologies create additional powers of a legal nature for subjects of administrative law, which are associated with additional protection of subjective rights and legitimate interests. Research in this area is becoming interdisciplinary, which indicates their importance and relevance. The object of the article is social relations that develop in the process of legal regulation using digital technologies, which arise in the course of the implementation and protection of individual subjects of subjective rights and legal obligations. The subject of the study is the impact of digital information and communication technologies on the evolution of the legal status of individual subjects of administrative law. The article used general scientific (logical, systemic, functional and other methods) and private scientific (formal-legal, comparative-legal, forecasting method, etc.) methods of cognition. It is noted that individual subjects of administrative law under the conditions of the use of digital information and communication technologies in the process of legal regulation, along with general features, are characterized by a number of features. These features are due to information and communication technologies, without

the existence of which individual subjects will not be able to be participants in legal relations using digital means. These features do not fundamentally change the understanding of individual subjects of law that has developed in the science of administrative law, but rather emphasize the fact that legal relations are complicated by the «digital element». Individual subjective rights and legal obligations can be implemented by individual subjects in legal relations only with the help of digital technologies.

Key words: subjects, legal regulation, citizenship, mental state, majority, legal personality.

Постановка проблеми. В умовах цифрової трансформації як об'єктивного процесу сучасного світу змінюється правовий статус індивідуальних суб'єктів права, форми та порядок реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, юридичної відповідальності. Необхідність захисту індивідуальних суб'єктів адміністративного права у сучасних умовах зумовлює важливість вивчення зазначених питань у межах теорії адміністративного права. Дослідження подібної проблематики відбувалося в основному на рівні теорії держави й права, тому вона є новою для юридичної науки. Активне впровадження цифрових технологій у повсякденне життя, їх застосування у сфері права визначає актуальність вивчення даних питань вченими-юристами у контексті вдосконалення правового регулювання участі індивідуальних суб'єктів права у відносинах із застосуванням цифрових технологій.

Мета статті – дослідження впливу цифрових технологій на еволюцію правового статусу індивідуальних суб'єктів адміністративного права.

Стан опрацювання проблематики. Науково-теоретичне підґрунтя для написання статті становлять праці таких провідних вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі адміністративного права, які досліджували сферу публічного адміністрування та її основні детермінанти, як В.Б. Авер'янов, М.В. Бевзенко, Ю.П. Битяк, В.Р. Біла, В.В. Галунько, С.С. Єсімов, М.В. Ковалів, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, Р.С. Мельник, О.І. Миколенко, В.І. Мишин, С.В. Петков, Д.В. Приймаченко, В.В. Тильчик та інші вчені. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій ставить нові проблеми перед теорією суб'єктів в адміністративному праві, що вимагає проведення наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Правовий статус визначається у науці адміністративного права як юридично закріплене становище особи у суспільстві. Особливості індивідуальних суб'єктів права припускають відмінності у їх правовому статусі. Індивідуальний суб'єкт права конструюється через свою правосуб'єктність.

У правовій науці правовий статус особи визначається по-різному: сукупність прав, обов'язків і законних інтересів особи; усі види правових зв'язків; комплексна інтеграційна категорія, що відображає взаємини особи та суспільства, громадянина та держави, індивіда та колективу та інші соціальні зв'язки. Адміністративно-правовий статус громадянина України є складовою частиною його загального статусу, встановленого Конституцією України, Законом України «Про громадянство України» та іншими законодавчими актами України [1, с. 314]. У різних взаємовідносинах індивідуального суб'єкта з іншими суб'єктами права реалізуються права та законні інтереси, виконуються обов'язки. Цифрові технології впливають на сукупність всіх елементів правового статусу індивідуальних суб'єктів права, породжуючи певні особливості правового статусу. Ці особливості пов'язані з тим, що у цифровому просторі за короткий час можна сформувати безліч суспільних відносин щодо різних об'єктів цифрової інфраструктури.

Самі відносини із застосуванням цифрових технологій, і об'єкти таких відносин характеризуються високою динамічністю, вони змінюються з розвитком науки та техніки [2, с. 75]. Ці зміни можуть викликати до життя нові форми, в яких будуть складатися суспільні відносини, та ролі, які відіграють індивідуальні суб'єкти права, постійно змінюватимуться. У зв'язку з викладеним можна взяти за основу теорію динамічної правоздатності, за якою обсяг правоздатності для індивідуального суб'єкта права варіюється в залежності від того, в якому конкретно правовідносінах і з якими іншими суб'єктами права він бере участь у певний момент часу [3, с. 20-21].

Цифрове середовище визначає появу можливостей, різних взаємозв'язків між індивідуальними суб'єктами права, оскільки цифрові алгоритми та цифрові дані постійно змінюються. Поява нових цифрових технологій та активне поширення вимагають певною мірою перегляду поглядів на правоздатність, дієздатність та деліктоздатність індивідуальних суб'єктів права як елементів правосуб'єктності індивідуальних суб'єктів права.

У правовій науці відбувається певне оновлення категоріального апарату, пов'язане з розвитком цифрових технологій, запроваджуються поняття цифрової правосуб'єктності та її складових елементів [4; 5].

Під цифровою правосуб'єктністю доцільно розглядати специфічну, що реалізується через застосування цифрових технологій, здатність бути суб'єктом права, яка містить цифрову правоз-

датність, цифрову дієздатність та цифрову деліктоздатність. Під цифровою правоздатністю треба розуміти здатність індивідуального суб'єкта права мати цифрові права та нести цифрові обов'язки. Як правоздатність у загальному вигляді, так цифрова правоздатність, будучи похідною категорією, визнається в рівній мірі за всіма громадянами, виникає в момент народження та припиняється смертю.

Індивідуальний суб'єкт права має потенційну здатність мати певні права та нести обов'язки у суспільних відносинах із застосуванням цифрових технологій у зв'язку з прямою волею законодавця, оскільки навіть відсутність правового регулювання відносин у цифровому просторі не означає, що фізична особа не отримає можливості через розвиток самих цифрових технологій.

Тоді щодо обсягу потенційних можливостей індивідуальних суб'єктів права не має значення факт визнання такої можливості з боку держави, оскільки цифровий простір насамперед залежить від певних алгоритмів, технічних умов та рівня розвитку технічної науки. Через війну суб'єкти права, якщо їм дозволяють технічні умови, можуть створювати права і обов'язки, беручи участь у суспільних відносинах із застосуванням цифрових технологій.

По-друге, індивідуальний суб'єкт права може стати учасником відносин із застосуванням цифрових технологій не з моменту, який визначений у нормах права, а з моменту, коли стає користувачем об'єктів цифрового середовища, тобто з моменту отримання технічного доступу, що може бути пов'язане з підключенням до комунікаційної мережі, або встановленням програмного забезпечення, або створенням персональної сторінки на сайті.

По-третє, індивідуальний суб'єкт права може втратити можливість здійснення дій у цифровому просторі через відсутність безпосереднього технічного доступу до об'єктів цифрової інфраструктури.

У контексті суспільних відносин із застосуванням цифрових технологій, окрім традиційних юридичних фактів, таких як досягнення певного віку або смерть особи, істотне значення мають специфічні для цифрового середовища факти, пов'язані із рівнем розвитку науки та техніки, якістю функціонування технічних засобів і технічні можливості отримання доступу до об'єктів цифрової інфраструктури. Застосування цифрових технологій передбачає виявлення деталей, пов'язаних з динамічним проявом правосуб'єктності індивідуального суб'єкта права, тобто, швидше, з його дієздатністю.

Деякі вчені, що досліджують цифрову дієздатність, розглядають її стосовно здійснення правосуддя, інші – стосовно використання цифрового профілю користувача [6]. Згідно з чинним законодавством, виникнення дієздатності в повному обсязі пов'язується за загальним правилом з досягненням повноліття громадянином. При розгляді особливостей використання об'єктів цифрової інфраструктури вік втрачає визначальне значення, оскільки реалізація можливостей суб'єкта права пов'язана з отриманням доступу до об'єктів цифрової інфраструктури з необхідністю придбання технічного пристрою, безперешкодним під'єднанням до мережі, з достатнім обсягом технічних знань.

Використання різного програмного забезпечення для створення інтерфейсів, сторінок у соціальних мережах і профілів показує, що вік користувача взагалі не перевіряється або ця перевірка носить умовний характер.

Припустимо, користувач «заходить» на сайт у мережі Інтернет, де йому пропонують підтвердити вік, виражає згоду щодо досягнення вісімнадцяти років. Відповіді користувачів у багатьох випадках можуть не відображати їх реальний вік. Отримання доступу до деяких сайтів, додатків та інших об'єктів цифрової інфраструктури пов'язане з презумпцією повноліття користувача з тим, що користувачі погоджуються відповідати за доступ до контенту, призначеного тільки для повнолітніх. Необхідна формалізація перевірки віку індивідуального суб'єкта права, який отримує доступ до об'єкта цифрової інфраструктури.

За аналогією з існуючими способами перевірки особи користувача із застосуванням цифрових технологій можна запропонувати перевірку особи за допомогою застосування цифрового коду, що дозволяє на основі спеціальних алгоритмів знати дані про особу, яка проходить цю перевірку.

Без використання такого коду потенційний користувач зможе отримати доступ. Якщо виходити з необхідності забезпечення правової визначеності та захисту індивідуальних суб'єктів права у суспільних відносинах із застосуванням цифрових технологій, то стає очевидним, що відсутність вікових обмежень для отримання доступу до об'єктів цифрової інфраструктури та можливості перевірити факт досягнення користувачем певного віку створює ризик множинних порушень прав неповнолітніх користувачів.

Переміщення суспільних відносин у цифрове середовище не повинно применшувати затверджені законодавством підходи до дієздатності, її обсягу та моменту виникнення у повному обсязі. Якщо особа створює цифровий профіль, то вона набуває повної дієздатності, необхідної для повноцінної

участі у суспільних відносинах із застосуванням цифрових технологій, тобто проходить процедуру, для якої не потрібні рішення органів державної влади. Такий підхід свідчить про те, що користувач визначає момент виникнення повної дієздатності стосовно участі у суспільних відносинах з використанням цифрових технологій.

Необхідно визначення умов, за яких особа може мати цифрову дієздатність у повному обсязі, порядок її придбання. В адміністративному праві утверджена модель різних рівнів дієздатності індивідуального суб'єкта права, повної дієздатності, часткової дієздатності та дієздатності малолітніх цілком застосовна до побудови цифрової дієздатності.

У віці – 18 років індивідуальний суб'єкт права може розпоряджатися доходами в «електронному гаманці», переказувати гроші, використовуючи цифрові агрегатори; може самостійно розпоряджатися правами автора твору, опублікованого в електронному вигляді у цифровому просторі та скористатися, наприклад, правом на цифрове забуття; може скористатися правом на вчинення дрібної побутової угоди у вигляді цифрового оформлення такої угоди.

Угоди, для укладання яких потрібна для неповнолітнього письмова згода законних представників, можуть здійснюватися за допомогою пов'язаного з ними цифрового профайлу, в якому законні представники можуть висловити волю через використання цифрових кодів. Для конструкції дієздатності важливий медичний чинник, відсутність психічного розладу, у якому індивідуальний суб'єкт права неспроможний розуміти значення дій і керувати ними. Індивідуальний суб'єкт права може бути визнаний недієздатним за умови підтвердження лікарською експертизою психічного розладу.

Інформація про набрання законної сили судовим рішенням про визнання індивідуального суб'єкта права недієздатним повинна фіксуватися в цифровій формі з метою подальшої перевірки при вирішенні цифрової системи, що передбачає вчинення угод, для яких потрібна повна дієздатність, доступу індивідуального суб'єкта права. Механізм використання спеціального цифрового коду, без якого користувач технічно не може отримати доступ.

Правовий статус індивідуальних суб'єктів права, що формується в участі у суспільних відносинах із застосуванням цифрових технологій, має ознаку високої залежності від виключно технічних факторів. Специфічною рисою є цифрове середовище, яке дозволяє користувачам визначати зміст, момент виникнення дієздатності при мінімальному контролі з боку держави, складністю достовірного визначення таких характеристик індивідуального суб'єкта права як вік і психічний стан. О.С. Бондаренко, О.М. Думчиков, зазначають, досвід ЄС привертає увагу до ключових питань, таких як законодавча база, рівень освіченості населення щодо цифрової безпеки, та заходи, спрямовані на захист особистих даних в Інтернеті. Захист цифрової особи стає дедалі важливим в контексті зростання кількості онлайн загроз та використання особистих даних, особливо в умовах воєнного стану в Україні [7, с. 337].

Цифрове середовище включає безліч процесів, пов'язаних із створенням та використанням цифрових даних, різноманітні засоби взаємодії суб'єктів права у цифровому середовищі, всі об'єкти цифрової інфраструктури. Складно ставити правовий статус індивідуального суб'єкта права у залежність від наявності чи відсутності громадянства як правового зв'язку з конкретною державою. Встановлення факту громадянства індивідуального суб'єкта права у цифровому середовищі досить складно, оскільки правове регулювання суспільних відносин із застосуванням цифрових технологій характеризується транскордонністю, тобто у цифровому середовищі юридичні кордони держав фактично відсутні.

Оскільки цифрове середовище відокремлено від територіальних державних кордонів країни, чіткого механізму визначення громадянства індивідуального суб'єкта права не існує.

Зазначена проблематика безпосередньо пов'язана з таким поняттям, як «цифровий суверенітет». Зокрема, останній розглядається через сукупність тих компонентів, які забезпечують технологічну самостійність та безпеку держави, до яких належать соціальні мережі, пошукові системи, програмне забезпечення, операційні системи, мікроелектроніка, засноване на ній обладнання, платіжні системи, розроблені та захищені засоби обробки даних [8, с. 193].

І.М. Милосердова пише, що слід зазначити, що дослідження цифрового суверенітету тісно пов'язані з аналізом технологічного суверенітету, а також безпеки, зокрема й інформаційної [9, с. 155].

Кожна держава, виходячи із власних національних інтересів, необхідності забезпечення національної безпеки та захисту громадян, може обирати певну модель правового регулювання цифрового середовища. У даному випадку мова йде про забезпечення інформаційної безпеки особи та суспільства. Даному питанню присвячено ряд наукових статей щодо інформаційної безпеки [10; 11].

На подальше формування правового статусу індивідуального суб'єкта права впливає ступінь розвитку науки та техніки. Формування та розвиток цифрових технологій і цифрових компетентностей, а значить, участь індивідуальних суб'єктів права у суспільних відносинах з їх застосу-

ванням, припускають облік численних можливостей, які можуть бути реалізовані в цифровому середовищі і які виникають і існують не з волі держави та передбачають відображення цієї волі в нормах права, опосередковані самим фактом існування цифрових даних, які формуються на їх основі технологій.

Цифровою компетентністю є динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій [12].

Такі класичні фундаментальні умови формування правового статусу індивідуального суб'єкта права, як вік, психічне здоров'я, громадянство, стать, персоніфікація, залишаючись значущими, доповнюються принципово новими умовами, пов'язаними з технічними можливостями, знаннями, технологічними досягненнями та загрозами. Однак сказане жодною мірою не повинно призводити до ідеї неможливості або недоцільності правового регулювання суспільних відносин із застосуванням цифрових технологій за участю індивідуальних суб'єктів права. Правове регулювання необхідне для забезпечення та захисту прав і свобод людини та створення основи для інновацій, розвитку науки. Правовий статус індивідуальних суб'єктів адміністративного права стосовно суспільних відносин за участю цифрових технологій необхідно розглядати, маючи на увазі специфічні риси відносин – існування в цифровому просторі, відмінному від нецифрового; у цифровому просторі велику роль відіграють специфічні ідентифікатори, умовні позначення, за якими стоять індивідуальні суб'єкти права, які використовують комп'ютерні програми, цифрові коди та специфічну цифрову інфраструктуру.

Висновки. Важливе значення для формування правового статусу індивідуального суб'єкта адміністративного права стосовно суспільних відносинам з допомогою цифрових технологій мають: рівень розвитку науки й техніки; дії та рішення організацій і творців цифрових технологій; сукупність технічних знань; можливість ідентифікації індивідуальних суб'єктів права з допомогою спеціальних засобів; зміст правового статусу індивідуальних суб'єктів права розширено за рахунок нових можливостей цифрового середовища, наприклад, можливості створювати, володіти, використовувати профілі, профайли і інших об'єктів цифрового середовища; можливості займатися будь-якою не забороненою законом діяльністю з використанням цифрових технологій; мати майнові та особисті немайнові права, виражені у цифровій формі та реалізовані шляхом використання цифрових технологій.

Індивідуальні суб'єкти адміністративного права у відносинах з використанням цифрових технологій мають спеціальний правовий статус, оскільки основою формування є правові норми, що регулюють виключно ту частину суспільних відносин, яка безпосередньо пов'язана з отриманням та використанням цифрових технологій, а суб'єктивні права та юридичні обов'язки, що наповнюють його, реалізуються при безпосередньому використанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Остапенко О.І. Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник. Вид. 2-е, доповнене. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.
2. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Ярема О.Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.
3. Стефанчук М.О. Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.03. Київ, 2020. 43 с.
4. Аврамова О.Є., Орешич В.В. Цифрова правосуб'єктність особи у цифровому середовищі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 81–83.
5. Апаров А.М. Інститут правосуб'єктності юридичної особи в умовах трансформації цифрових технологій: виклики та перспективи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2024. Випуск 42. С. 375–380.
6. Гончарова А.В. Елементи цифрової ідентичності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: право*. 2024. Випуск 83. Частина 1. С. 187–191.
7. Бондаренко О.С., Думчиков М.О. Захист цифрової особистості: вивчення досвіду Європейського Союзу та України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 334–338.
8. Ярема О.Г. Зміст інформаційного суверенітету у контексті державного суверенітету. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 191–194.
9. Милосердна І.М. Цифровий суверенітет держави: наукова риторика та реальні зміни. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. Випуск 6. С. 154–160.
10. Yesimov, S., & Borovikova, V. Methodological foundations of information security research. *Social and Legal Studios*. 2023. № 6 (1), 49–55.

11. Melnychenko B., Tsebenko S., Khomyshyn I., Sirant M., Yesimov S. Organizational and legal principles of information security of enterprises in the conditions of martial law in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 2024. № 1. С. 167–174.
12. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>.